

Andrij Łubka

KARBID

N

Андрій Любка
Карбід

Text © Andriy Lyubka

Originally published in 2015 under the title “Карбід” (Carbide) by
Meridian Czernowitz Publishing House and Books – XXI Pub-
lishing House, Chernivci, Ukraine.

All rights reserved.

Translation © Valéria Juríčková

Design & Layout © Miro Čevela

Slovak edition © 2023 by N Press, s. r. o.

ISBN 978-80-8230-206-9

Andrij Ľubka

Karbid

Preložila Valéria Juríčková

This book has been published with the support of the Translate
Ukraine Translation Programme.

Kniha vyšla s finančnou podporou v rámci dotačného programu
pre prekladateľov z ukrajinského jazyka Translate Ukraine.

Andrij Ľubka

KARBID

alebo

*Neuveriteľné tragikomické príhody jedného
ušľachtilého muža a celej bandy ničomníkov, ktorí sa
dobíjali cez hranice po vode, nebi i suchej zemi,
až kým neprinútili hrdinu, aby sa ocitol
v podzemnom kráľovstve tieňov.*

„Pod hranicou medzi Slovenskom a Ukrajinou objavili tajný tunel vybavený železnicou v dĺžke siedmich futbalových ihrísk a v ňom vyše 2,5 milióna pašovaných cigariet,“ oznámila vláda SR. Polícia tvrdí, že tunel mohol slúžiť aj na nelegálnu prepravu ľudí...

Reuters, 19. 07. 2012

Kapitola prvá, v ktorej sa Tis zjavuje a potom mizne v podzemí

Raz tu nezostane nikto.

Ale teraz tu žije niekoľko desaťtisícov ľudí, v tomto mestečku pod horou a nad riekou. Ešte tu žijú, ale už veľmi túžia po odchode. Je to čudné, lebo Medveďov bol stvorený na život. Kedysi sa mesto volalo jednoducho a výstižne – Medovo –, ale neskôr prišli z medvedej ríše hordy, ktoré obytnú zónu premenovali. Ich ríša sa rozpadla, no názov už nikto nezmenil – takí Medveďovčania boli... leniví a ľahostajní. Obyvatelia okolitých dedín vraveli, že obľúbeným zvieratom Medveďovčanov je had – pretože sa presúva poležiačky.

Raz za rok aj motyka vystrelí, a tak sa aj medzi lenivými Medveďovčanmi našiel jeden skutočný človek, osvietenec, vodca. Sám sa nazýval Tis. Ale jeho študenti (Tis pracoval ako učiteľ dejepisu) ho volali Mychajlo

Olexijovč a za jeho chrbtom – Karbid. Zlé jazyky hovorili, že v učiteľovom tele prebieha aktívna výmena plynov, taká aktívna, že neraz presahuje jeho telo, z čoho je potom celej triede na odpadnutie. Smrad, ktorý cítiť, sa podobá karbidu vápnika.

Marička, Tisova manželka, bola nielen lenivá, ako sa na Medveďovčanku patrí, ale aj zádrapčivá. Neustále nútila svojho manžela niečo robiť.

Hovorí mu napríklad: „Pod' jest!“

Ale on nie je hlúpy, má vysokú školu, a tak odvrkne: „Sama chod!“

Miloval hrabať sa vo svojich knihách a mapách, nedokázal sa od nich odtrhnúť. Akoby skutočne žil v tom starom zaniknutom svete, o ktorom ustavične čítal a robil si poznámky.

Marička sa však nudí, prosí manžela, aby prišiel z pracovne, posedel s ňou, porozprával sa, ale on zakaždým melie svoje: „Tis je zaneprázdnený.“

Keď už nevydržala, čert ju naviedol a ona sa spýtala:

„Prečo sa nazývaš Tis?“

„Och, žena, ty sa len radšej staraj o seba. Aj tak ničomu nerozumieš. Všetko sa začalo v Ríme. Za čias cisára Tibéria, ktorý pre svoju krajinu spravil veľa užitočného. Volal sa tak preto, lebo v Ríme tečie rieka Tiber, preto bol Tibériom. A u nás tečie rieka Tisa. Takže aj ja som podobne Tis.“

„A prečo sa potom voláš Tis a nie Tisérius, ha? Veľmi by ti to pasovalo: čoho sa chytíš, všetko poserieš. Napríklad, prosila som ťa, aby si kúpil metlu, že? A ty? Kúpil si žinku, lebo vo vani je lepšie vydrhnúť telo žinkou, je

efektívnejšia a lepšia na krvný obeh, aj vedci na to prišli, ako si mi hrdo vysvetľoval. A čím mám teraz pozametať dvor?“

„Marička moja zlatá, nerozčuľuj sa. Jednoducho chcem spraviť pre našu krajinu, pre Ukrajinu, niečo dobré. Pomôcť ľuďom. Zájmy spoločnosti a zájmy štátu kladiem nad svoje vlastné. Ale moju námahu ocenia až nasledujúce pokolenia.“

„Aha, tak potom, drahý Tisérius, poď a urob nasledujúce pokolenie, lebo som ťa v posteli nevidela už vyše roka – nocuješ v kresle, aj vlastnej ženy sa bojíš. Herroi! Tis!... Fas!“

Slovom, Tisovi sa uprostred primitívnych ľudí, ktorí sa stále starali iba o seba, nežilo ľahko. Preňho boli najdôležitejšími hodnotami dobro a šťastie rodného kraja, nie peniaze, funkcie či iné výhody. Preto si Tis dokázal nájsť dve-tri hodinky, aby zašiel do najbližšej krčmy a pri poháriku porozprával prostoduchým ľuďom o slávnej minulosti rodnej zeme, ale nemal čas opraviť dvere na drevenej toalete na vlastnom dvore. Preto ich museli zakaždým pridržovať jednou rukou, čo spôsobovalo nemálo problémov, keď si chcel človek utrieť zadok či natiahnúť nohavice. Neraz susedove deti videli, ako sa dvere na toalete s protivným škripaním otvárajú a za nimi sedí s vypleštenými prekvapenými očami Karbid.

Jasná vec, že Tisovi sa nedarilo realizovať všetky plány. Neprekážalo mu to, keďže pred sebou mal projekt, ktorého grandióznosť mala dať celému jeho životu zmysel. Jeho myšlienka vymaže všetky jeho neúspechy a zlyhania a meno Tis zapíše do dejín naveky. Ľudstvo si nikdy

nedokázalo vážiť svojich hrdinov. Bolo ich málo, ale primitívny národ len zriedka videl proroka vo svojej vlasti. Zo všetkých sa spočiatku smiali. Tis bol historik a dobre vedel, že sa to dialo od vekov. Vďaka tomu sa nevzdával. Koniec koncov, len nedávno sa pred ním objavila Misia.

Dá sa prežiť celý život bez toho, aby si využil svoju šancu. Tá k nám spravidla prichádza náhodne, preto je dôležité včas ju rozoznať a chytiť ju raz a navždy, už ju nepustiť a udržať. Takáto šanca sa prihodila aj Tisovi. Rovnako ako kedysi spadla Newtonovi na hlavu spolu s jablkom. No zatiaľ čo fyzikovi jablko spadlo na hlavu, náš hrdina spadol sám, bez ďalšej pomoci. Marička vtedy kričala ako šialená, že je opilec a sám sa už nedokáže ani domov dotrepať. Ale Tis bol šťastný. Osud mu práve dával šancu. Nieкто by naozaj mohol uveriť manželkinej verzii: manžel šiel v noci z krčmy bezbožne spitý, nezbadal odkrytý poklop, spadol doň a hlavu zapichol rovno do hovien, pomyjí a iného svinstva. Áno, bola to pravda. Ale tak to vyzeralo iba navonok.

Lebo vnútorný zmysel poznal iba Tis: možno naozaj spadol do hovien, ale vďaka tomu mu v hlave skrsla myšlienka, ktorá dala jeho životu zmysel. Presne tak: dole, pod zemou! Presne tam sa musí ponoriť, presne tam musí nájsť budúcnosť pre svoj nešťastný národ. Podzemná Ukrajina! Musí spraviť niečo, čo ešte nikomu nenapadlo. Celá jeho životná cesta bola symbolom tohto ponoru: profesia historika predsa zahŕňa kopanie, hrabanie sa, ponorenie sa. Teda ešte v mladosti ho intuícia nasmerovala správne – do hĺbky! A teraz sa tam ocitol: v jame mestskej kanalizácie.

Domov sa vrátil mokrý s aureolou smradu, z ktorého štípali oči, ale na jeho tvári žiaril blažený úsmev. Možno práve preň si Marička myslela, že je opitý. Nebolo to tak: vypil len fľašu-dve pálenky, nie viac. Ale či po tom túži? Vôbec nie. No dostať sa inak k pracujúcemu ľudu nedokáže. A tak si kúpiš poldeci, prisadneš si napríklad k partii murárov, a keď prídeš na rad s prípitkom, prednesieš ho na počesť Sviatoslava, kyjevského kniežaťa. Niekedy k prípitku pridáš krátku, iba dvadsaťminútovú historickú prednášku. Tak sa buduje národné povedomie – prípitok za prípitkom. Takže Tis nepil kvôli sebe, ale kvôli Ukrajine. Ale či mohla Marička tomu rozumieť?

No teraz, keď vyliezol z vane a ponoril sa do perín, mohli ste o ňom smelo povedať, že je šťastný. V hlave mu ešte stále úradoval alkohol, dodával myšlienkam smelosť a rozlet. Tis sa ponáral do sna ako do otvorenej kanalizácie, ale namiesto splaškov tam bola sláva, hviezdy, jarabina a úcta národa. Videl sa, ako kráča medzi zástupmi šťastných Ukrajincov, všetci mu tleskajú, sú ním nadšení, spievajú mu „Mnoga leta!“ a on ide a usmieva sa. Na konci cesty je svetlo: veľký stôl s jedlami a nápojmi od výmyslu sveta. Je tam aj štiplavá, aj slivovica, aj čistá vodka, aj pivo – slovom všetko, čo potrebuje národný hrdina. Na každom poháriku je na jednej strane štátny znak Ukrajiny. A hviezdy Európskej únie sú na druhej strane. Na lopári je vyrazené jeho, Tisovo meno. Človeka, ktorý splnil svoju misiu a konečne spojil trpiacu Ukrajinu s matkou Európou. Určite nejako tak to aj bude. Podarí sa mu všetko. Dob-

re, že mu osud doprial túto šancu teraz, keď má ledva štyridsaťštyri rokov, je plný síl a nasadenia. Teraz pozná svoje predurčenie. Ostáva už len nájsť partiu ľudí, ktorá mu pomôže geniálny plán priviesť k životu. Ale ľudia už sú. Má verných priateľov, ktorí ho nikdy nezradia. Hneď zajtra pôjde za Ikarom, ten bude žiarit od šťastia, keď si vypočuje Tisov nápad. Dá dokopy všetkých priateľov, tím velikánov ducha, patriotov, Ukrajincov. Všetko sa podarí. Vďaka Bohu, že mu poslal túto kanalizáciu, vďaka za toto znamenie! Tis zaspával a znova a znova padal pod zem, kde ho čakali skúšky aj vzlety, sláva aj víťazstvo. Čosi si mrmlal zo sna, usmieval sa, otáčal sa. Rukami vo sne vyhrabával hlinu, ponáral sa do nej a klesal čoraz nižšie.

Kapitola druhá, v ktorej sa Tis ponáhľá k Ikarovi

Po prebudení sa Tis dlho snažil pochopiť, kde je. Celú noc strávil pod zemou, kopal, ryl, zubami hrýzol pôdu a teraz pred sebou videl žiarovku, ktorá visela na drôte z plafóna. Svietila raz jasnejšie, potom tmavla – signalizovala zmeny napätia. Tis si pomyslel, že rovnako svetlo baterky vytiahne pred zrak dno jeho jamy, keď konečne zhromaždí priateľov a začne kopať.

V izbe bolo cítiť slabý, ale nepopierateľný zápach výkalov. Smrad. Tisovi sa nepodarilo ani do večera zbaviť sa ho úplne. Jasné, že on to necítil – ľudia celkovo zriedka cítia svoj zápach a všímajú si vlastné mínusy. Keď však Marička vošla do izby, spravila grimasu, akoby sama stúpila bosou nohou do kopy sviežeho kravského lajna.

„Ó, Bože, keby si aspoň okno otvoril, keď sa už nechceš umyť ako človek! Alebo spi vonku so psom. Lenže aj pes sa ťa bude bridieť, ty jeden alkonaut nešťastný! Pijačisko! Ako chceš ísť do školy? Chceš, aby ťa tam

počúvali, keď aj pes od teba uteká? Pozri sa na svoju kanceláriu, sraľa úbohý: ani luster nemáš, žiarovka visí z plafónu ako v stodole, vo všetkých skriniach rozhádzané samé knihy, ako po metelici, na stole mapa s kosťami z predvčerajšieho boršču a nad všetkým tým tvoj smrad, smrad hovien! Prečo som sa ja za teba vydala, prečo som nepočúvala mamu, ktorá mi vravela, že som sa radšej mala vydať za mŕtvolu ako za historika, alebo za invalida, ktorý aspoň dostáva normálny dôchodok, a nie za učiteľa!“ vykrikovala jeho manželka.

„Môj nebohý otec ma tiež upozorňoval: neber si sviňu zo Sasova a ženu z Koroleva! Ale nie, ja som nepočúval, oženil som sa s tebou, na svadbe mi ešte polievočku prihrievali prípitky o tom, že Korolevo je mesto kráľov a ty si ako kráľovná. Ako krava si! Otrávil si mi život, večne len chvostom krútiš a ja sa nemôžem sústrediť. Prac sa odtiaľ, nevidíš – rozmýšlam!“

Marička si chcela najprv kvalitne odplúť na zem, ale včas si uvedomila, že si to potom bude musieť upratať, a tak si radšej premerala manžela najpohrdavejším pohľadom, akého bola schopná, a odišla. A ten vyzeral v tej chvíli skutočne poľutovaniahodne: rozvalil sa v starom vypĺznutom kresle, ktoré, mimochodom, už nemalo jednu nohu, preto sa nakláňalo ako Titanik, ktorý smeruje ku dnu. Tis bol oblečený len v károvaných spodkoch a čiernych ponožkách, vyťahnutých takmer pod kolená. Jedna z nich – ľavá – na mieste veľkého palca mala poriadnu dieru, vydlabanú dlhým špinavým nechtom. Mastné, čierne vlasy so stopami šedin na Tisovej hlave boli rozstrapatené na všetky strany: chlpy na jeho

chudých tenučkých nohách, prepletené tmnou pavučinou žíl, boli dlhé, elektrizovali a stáli ako koly v plote. Obraz dokresľovali dlhé fúzy. Ich jeden okraj trčal hore a druhý, zaslinený počas spánku, bol prilepený k lícu.

Jedným slovom, Tisov výzor v toto ráno ostro kontrastoval s grandióznosťou jeho plánov. Ale keď si spomenul na svoj nočný epochálny nápad, jeho nálada sa okamžite zlepšila, dokonca sa sám pre seba usmial a odhalil zlatý zub na mieste pravého horného rezáka. Skúsil si zakrútiť fúzy, ale boli také mokré a slizké, že s odporom utrel dľaň o kreslo. Vnútri neho sa akoby spustil neviditeľný mechanizmus, motorček, ktorý nášho hrdinu vyrovnal a zrýchlil jeho pohyby. V medicíne sa to volá efekt rannej eufórie po veľkej opitosti, keď sa človek zobúdz ráno ešte opitý, a teda neadekvátne aktívny, veselý a plný entuziazmu. Tis to nevedel, preto si chemickú reakciu tela vysvetľoval ako genialitu a silu vlastného nápadu.

Nemal právo to ďalej ťahať. Každá minúta bola teraz principiálne dôležitá. Čo najrýchlejšie musí zísť za najlepším kamarátom, ktorý mu pomôže uskutočniť jeho nápad. Tis skočil do nohavíc, ktoré boli o dve čísla väčšie, a opaskom si ich prichytil na chudom páse. Nariasené hore sa smerom dole rozširovali spôsobom, ktorý pripomínal sukňu. Opasok však musel rozopnúť, lebo zabudol na košeľu. Natiahol ju na seba, zasunul do nohavíc, obul si čierne špicaté topánky, pokryté blatom ako telo salamandry, ešte raz sa obzrel v zrkadle na verande, zobral si kabát a na hlavu nasadil čierny klobúk.

Z vrecka na kabáte vytiahol staré digitálne hodinky,

pripol si ich na pravú ruku – myslel si, aké je to originálne, hodné ľudí, ktorých osudom bola historická misia. Pred zrkadlom našiel flakón manželkinho lacného parfumu. Intuícia mu našepkávala, že mu neuškodí, keď sa ním trocha postrieka. Koniec koncov, všetci obyvatelia Medveďova si mysleli, že ak budú husto pokrytí oblakom parfumu, voňajú lepšie, a teda sa umývať vôbec netreba.

Vnútorňý motorček nezaostával, dodával nohám šialenú energiu. Takže Tis prebehol dvor, skočil do šopy, odkiaľ sa o chvíľu vykotil na starom bicykli. Pri tom, ako prehadzoval nohu cez rám, začul, ako mu vzadu praskli nohavice, ale nemal čas, aby sa prezliekal. Kto by si už len všimal dieru na zadku cyklistu. Aspoň to si myslel Tis a on mal predsa vysokoškolské vzdelanie. Na prvý pokus sa mu nepodarilo dôjsť veľmi ďaleko: nohavice sa mu zachytili do prevodníka, skrútilo mu to nohu, nešíkonný cyklista stratil kontrolu nad riadením a s veľkým buchotom sa ako Don Quijote zvalil zo svojho železného tátoša na vlastnom dvore. Trvalo niekoľko minút, kým sa spamätal, uvoľnil nohavice z reťaze, z náprsného vrečka vybral dva štipce, uchytil nimi spodok nohavíc, vstal, odpľul si, vyskočil na bicykel a vybral sa ulicami mestečka ako školák: rýchlo aj cez zákruty, zanechávajúc za sebou kúdole prachu a pobehujúce svorky túlavých psov, ktoré dovtedy driemali na ležoviskách.

Ikar bol v Medveďove známou osobnosťou, ktorá sa tešila istej autorite. S Tisom sa poznali, dokonca boli priatelia (spočiatku sa viac priatelil Ikar s Tisom, teraz to bolo naopak) ešte zo školskej lavice, do kto-

rej ich triedna učiteľka Líza Pavlovna posadila spolu. V škole im bolo dobre: akoby ich jedna mater mala, milovali lotroviny, spolu chodili poza školu, spolužiakom na bicykloch vypúšťali vzduch z kolies alebo čúrali do kvetinových záhonov susednej triedy. Nenadarmo ich osud spojil, lebo Ikar a Tis sa navzájom dopĺňali: v škole Ikar – alebo Štefan, ako ho volali, či vzhľadom na to, že pochádzal z maďarskej rodiny, aj Ištván – opísoval od Tisa, ktorému šlo učenie lepšie. Po skončení školy sa ich cesty rozišli: Ištván šiel na polytechnické učilište a vyučil sa za automechanika a Tis pokračoval v štúdiu na Fakulte histórie na Užhorodskej univerzite. Po skončení univerzitného štúdia sa Tis vrátil do Medveďova ako učiteľ a tým umožnil Ikarovi odvdáčiť sa za opísané domáce úlohy a kontrolné práce. Ikar sa stal podnikateľom (ako ho hrdo volali susedia a príbuzní) alebo skôr pašerákom (ako ho volali miestne noviny a polícia), takže v zložitých a chudobných deväťdesiatych rokoch mal peniaze, ktoré občas požičiaval Tisovi. Samozrejme, rátal s tým, že učiteľ mu ich nikdy nedokáže vrátiť a ani na to nepomyslí.

Ikar sa do biznisu vrhol v deň svojich osemnástych narodenín, keď začal platiť jeho zahraničný pas. Vtedy ešte chodil na polytechnické učilište, ale už aj pracoval v miestnom autoservise. Večer ostával v robote dlhšie, a keď starší mechanik odišiel domov, vzal vozík, na ktorom mali na druhý deň pomocou zväračky a vzduchu z kompresora rozšíriť nádrž. Nahriatím kovu majster zväčšil šesťdesiatlitrovú nádrž starého predpotopného Audi na stolitrovú. Pre majiteľa to bolo výhodné, keďže

mohol vyvážať za hranice do Maďarska jedenaplnásobne viac nafty, ktorá v susednej krajine stála trikrát viac. Šikovný obchodník – ako hovorili v Medveďove – „na Maďaroch“ odlieval naftu z nádrže, predával ju tamojším vodičom a na Zakarpatsko sa vracal na tom, čo ostalo. Samozrejme, za taký „výlet“ sa musel deliť s colníkmi, ktorí zdierali po hrivne za každý vyvezený liter. Fór spočíval v predpoklade, že nádrž v Audi je šesťdesiatlitrová, preto brali 58 hrivien (po litri sa odrátavalo na cestu tam a späť). Práve od majiteľa tohto Audi sa Ikar naučil výrok, ktorý sa v budúcnosti stal jeho životným krédom: Neojebem – neprežijem!

Teda v deň svojich osemnástych narodenín ostal Ikar v dielni dlhšie, sadol si do Audi, prihodil päť fliaš vodky, dva bloky cigariet, naštartoval auto a vybral sa do Maďarska. Tam odliat naftu, predal vodku a cigarety za dvojnásobok ich ceny, na spiatočnej ceste kúpil mandarínky, ktorých bol vtedy na Ukrajine veľký nedostatok, čokoládky a žuvačky so zahraničnými etiketami, ktoré od rodičov zobronili ich deti neustále. Ziskom z nafty sa podelil s colníkmi a mandarínky so sladkosťami predal hneď za hranicou miestnym priekupníkom. Auto zaparkoval v autoservise a o štvrtej ráno už ležal vo svojej posteli. Za jednu noc zarobil 45 dolárov – mesačnú výplatu mnohých ukrajinských učiteľov.

„Biznis“ sa mu zapáčil. Preto Ikar pokračoval v práci v servise za niekoľko kopejok a v noci na cudzích autách pašoval kontraband. Musíme zdôrazniť, že bol veľmi cielavedomým človekom, preto nijakú zo zarobených kopejok neprehajdákal. Šetril ich a plánoval

si v budúcom roku kúpiť vlastné auto, čím by ukončil svoj pseudobiznis v servise. Toto zameranie na cieľ bolo jeho charakterovou črtou: ak sa Ikar nadchol pre nejaký nápad, upokojil sa len vtedy, keď bola celá záležitosť úspešne ukončená. A tak si rýchlo, už ako dvadsaťročný, získal v Medveďove a najbližších hraničných prechodoch dobrú reputáciu. V dvadsaťpäťke sa už mohol pochváliť slušným majetkom, autoparkom pozostávajúcím z niekoľkých áut (každé z nich malo nádrž ako ponorka), manželkou a poslanceckým mandátom v medveďovskom mestskom zastupiteľstve.

Za pätnásť rokov, ktoré odvtedy prešli, trik s prevádzaním paliva stratil podnikateľský zmysel. Maďarsko vstúpilo do Európskej únie a ceny benzínu a nafty začali byť také ako v celej Európe: regulované. Istý rozdiel v cene sa predsa len udržal, ale uživiť sa tak mohol akurát jeden človek, priemerný pašerák. Colníci teraz zapisovali stav paliva, zaznamenávali stav tachometra, takže ak niekto prechádzal hranicu o polhodinku s prázdnu nádržou a prešiel maximálne tri kilometre, čakala ho veľká pokuta. Preto vodiči prevážali nádrž paliva, za hranicami ho predali, ale potom šli na nejaké parkovisko a stáli tam päť-šesť hodín. Na tachometer namontovali špeciálne zariadenie, podobné mlynčeku: pri jeho zapojení na tachometer sa roztočila ručička, čo o niekoľko hodín spôsobilo potrebný ukazovateľ. Až potom sa vracali domov, colník videl, že si tam bol sedem hodín, za tento čas si prešiel takmer 700 kilometrov a, samozrejme, že máš prázdnu nádrž. Takto sa vodiči zbavili pokút, ale zarobili málo – približne dvadsať do-